

ПРИЛОГ

ТЕМПУС 2009: НОВИ БИБЛИОТЕЧКИ СЕРВИСИ НА УНИВЕРЗИТЕТИМА ЗАПАДНОГ БАЛКАНА

Богољуб Мазих*

Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“

Учесници:

Универзитет у Београду, Србија
Универзитет у Крагујевцу, Србија
Универзитет у Нишу, Србија
Универзитет у Подгорици, Црна
Гора
Универзитет у Сарајеву, Босна и
Херцеговина
Универзитет у Тузли, Босна и Хер-
цеговина

Партнери:

Мидлсекс библиотечки сервис,
Лондон
Универзитетска библиотека, Беч
Универзитетска библиотека, Ма-
рибор

Анализа значаја пројекта

Предложен пројект намењен је технолошком осавремењавању, функционалној интеграцији и институционалном ширењу академских библиотечких система у Србији, Црној Гори и Босни и Херцеговини. Овај пројекат треба да омогући:

- инсталирање нових сервера у чворишта библиотечке мреже;
- укључивања преосталих факултетских библиотека у библиотечко-информациони систем универзитета;
- имплементацију нових библиотечких сервиса са којима ће факултетске библиотеке за-

* bgmazic@unilib.bg.ac.rs

окожити све библиотечко-информационе сервисе;

- успостављање веб портала универзитетских курикулума који садрже пописе обавезне литературе, наставне грађе и грађе са предавања, повезани са репозиторијумима и ОПАК-ом.

- успостављање система за архивирање и коришћење дигиталних универзитетских докумената и његово повезивање са библиотечко-информационим системом и информацио-ним системом научног рада.

Предложени пројект треба да омогући универзитетима, предлагачима пројекта, да први у регији остваре целовиту аутоматизацију библиотечко-информационог система којом ће омогућити студентима, наставницима и осталим корисницима академских библиотека ефикасно коришћење и размену како конвенционалне, тако и електронске библиотечке грађе.

Овај пројекат обезбеђује високошколским библиотекама да већину својих традиционалних услуга понуди у облику веб сервиса и тиме омогући да универзитети неометано развијају савремене концепте наставног и научног рада укључујући и концепт образовања на даљину.

Велики значај пројекта представља и избор регионалне мреже као основног технолошког и организационог модела библиотечког система. Регионална мрежа обезбеђује непосредан проток научних информација и докумената у регији, а тиме и ефикасну образовну, професионалну и културну међу-универзитетску сарадњу у регији.

Предложени пројекат намењен је функционалном проширењу и осавремењавању библиотечко-информационог система чија је вредност већ потврђена динамичним повећањем броја укључених библиотека. Функционисање универзитетских библиотечких мрежа као делова система COBISS.Net све време има подршку националних влада које су, у

мери својих могућности, у целом периоду од оснивања до данас, помагале рад конзорцијума и ширење мреже.

Међу предности овог пројекта треба истаћи и његову намеру да постојеће и нове функционалности интегрише у целовити систем. Намера је пројекта да репозиторије и сервисе за управљање и коришћење репозиторија повежу преко метаподатака са ILS и библиографијама научних радника у E-CRIS системима. На другој страни систем за претраживање репозиторија треба да функционише као општи претраживач дистрибуираних репозиторија за све кориснике академских библиотечко-информационих система.

Циљеви пројекта

Овај пројекат треба да постигне следеће циљеве:

1. Технолошка иновација академске библиотечке мреже у Србији, Црној Гори и Босни и Херцеговини

2. Интеграција преосталих факултетских библиотека у библиотечку мрежу универзитета.

3. Комплетирање библиотечко-информационих функција у високошколским библиотекама са имплементацијом функционалности: контрола серијских публикација, набавка библиотечке грађе, управљање апликацијама у самим библиотекама, узајамна каталогизација са интегрисаном нормативном контролом података

4. Изградњу репозиторија универзитетских електронских публикација и докумената везаних за наставни и научни рад на универзитетима, са веб апликације за корисничко депоновање електронских докумената и сервисом за јединствено претраживање институционалних и удаљених репозиторија

5. Изградња веб сервера наставних курикулума повезаних са репозиторијем и ОПАК-ом

6. Интеграција институционалних репозиторија са веб сервисом за израду персонал-

них библиографија универзитетског особља и ОПАК-ом, како би било могуће пратити научну продукцију универзитета

7. Оспособљавање библиотекара за управљање електронском грађом

8. Оспособљавање библиотекара за претраживање и дистрибуцију електронских информација из институционалних и дистрибуираних репозиторија.

1. Технолошка иновација академске библиотечке мреже у Србији, Црној Гори и Босни и Херцеговини

Предложена технолошка иновација почива на интеграцији три нова сервера који су намењени функционисању COBISS3 апликације, базе Oгасle и система за управљање универзитетским електронским документима у оквиру постојећих библиотечких мрежа у Србији, Црној Гори и Босни и Херцеговини.

2. Интеграција преосталих факултетских библиотека у библиотечку мрежу универзитета.

Пројект је намењен комплетирању библиотечко-информационог система на универзитетима. До окончања пројекта оспособили би следећи број библиотека за коришћење свих сервиса и то:

Универзитет у Београду - 16 библиотека

Универзитет уметности у Београду - 1 библиотека

Универзитет у Нишу - 12 библиотека

Универзитет у Крагујевцу - 3 библиотека

Универзитет Црне Горе - 10 библиотека

Универзитет у Сарајеву - 14 библиотека

Универзитет у Тузли - 13 библиотека

3. Комплетирање функција библиотечко-информационог система у високошколским библиотекама

Инсталирања рачунарске опреме омогућиће високошколским библиотекама да заокруже

аутоматизацију библиотечке деланости додавањем и осавремењавањем следећих модула:

Набавка - укључује све поступке за набавку грађе (монографске публикације) и за вођење стања финансијских средстава у фондовима почива на следећим сервисима: сервис за унос и обраду предлога за набавку библиотечке грађе; сервис за манипулацију са нарученом грађом; сервис за наручивање, пријем и слање грађе у размену; сервис за одржавање података о партнерима и фондовима; сервис за слање наруџбина према стандарду EDIFACT.

Серијске публикације - укључује сервисе за набавку серијских публикација и за вођење стања финансијских средстава и то: сервис за наручивање грађе; сервис за куповину публикација; сервис за контролу дотока грађе помоћу модела излагања.

Фонд – укључује сервисе за целовито управљање подацима о фонду и то: сервис за креирање и уређивање података о фонду; сервис за ауторизовано мењање статуса фонда.

Позајмица – укључује сервисе који омогућавају позајмице библиотечке грађе и то: сервис за управљање позајмицом грађе; сервис за параметризовање позајмице; сервис за електронско обавештавање о истеку рока позајмице и сервис за обједињено коришћење библиотечке грађе у свим факултетским библиотекама универзитета.

Међубиблиотечка позајмица - укључује све поступке у случају када се библиотека појављује у улози наручиоца грађе из других библиотека, а такође и поступке када се библиотека појављује у улози добављача грађе из свог фонда. Обухвата сервис за обраду наруџбина индивидуалних корисника преко ОПАК-а; сервис за манипулисање примљеном грађом; сервис за електронско обавештавање корисника међубиблиотечке позајмице

Управљање апликацијама је сегмент који омогућује самостално управљање сопственим локалним апликацијама:

Уз већ постојећи систем за узајамну каталогизацију, ОПАК и израду библиографија, поменути сервиси ће заокружити аутоматизацију библиотечког пословања у високошколским библиотекама. Интегрисани библиотечко-информациони систем и његови бројни веб сервиси, омогућиће да се библиотечки фондови универзитета равномерно и ефикасно користе, а библиотечко пословање и трошење јавних средстава за рад библиотека постане транспарентно.

Већина библиотечких услуга предвиђена је да функционише као веб сервиси чиме ће бити омогућено коришћење библиотеке ван њеног физичког простора. Оваква виртуелизација библиотечких услуга предуслов је за било који универзитетски програм усмерен ка увођењу учења на даљину. Могло би се рећи да су библиотечки сервиси на Вебу услов за модернизацију класичних процеса наставе, а увођење модерних концепата наставе не може ни почети, ако библиотеке, као институције које посредују информације, не буду међу првима трансформисане.

Предложени интегрисани систем за библиотечко пословање омогућиће равноправно третирање класичне и електронске библиотечке грађе, како у оквиру система, тако и у оквиру дистрибуције грађе која се набавља из других библиотека и од других информационих система.

Од великог значаја за проток информација и знања на универзитетима који су обухваћени овим пројектом биће и регионални карактер библиотечке мреже. Он ће омогућити да се библиотечки фондови у регију међусобно повежу, да се рационалније користе, а тиме и умање лоше последице недовољног финасирања високошколских библиотека, што је реалност у овој регији већ готово две деценије.

4. Оспособљавање библиотекара за рад са веб сервисима библиотечко-информационог система и пружање услуга корисницима

Битан део пројекта јесте оспособљавање библиотечких радника за ефикасно коришћење библиотечко-информационог система и њених веб сервиса. У оквиру пројекта биће организовани регионални курсеви за библиотекаре који ће обезбедити:

- обуку 10 библиотекара за будуће едукаторе савременог библиотечког пословања у
- својим срединама;
- обуку 70 библиотекара који воде поједине корисничке сервисе за рад на тим апликацијама
- обуку 5 библиотекара за вођење сервиса за електронску комуникацију са корисницима
- обуку 5 библиотекара за организовање веб курсева за кориснике библиотека

У оквиру регионалне мреже планирано је организовање Регионалног академског библиотечког формула, која ће организовати:

1. веб дискусионе групе за библиотекаре,
2. регионални академски библиотечки блог,
3. класичне и веб курсеве на теме коришћења библиотечко-информационог система у академским срединама.

5. Изградња репозиторија универзитетских електронских публикација, полупубликација и докумената

Циљ овога дела пројекта јесте изградња виртуалне библиотеке универзитетских електронских докумената која се заснива на систему за коришћење већ изграђених институционалних репозиторија, као и на успостављању нових институционалних репозиторија на универзитетима који их још нису изградили. Репозиторији су намењени следећим типовима универзитетских публикација, полупубликација и докумената:

- докторске дисертације
- мастер радови
- остали закључни радови
- непубликовани научни радови
- непубликована наставна грађа
- универзитетских издања (са сагласношћу издавача)
- извештаја о пројектима јавног значаја.

Изградња дистрибуираних репозиторија има прворазредни значај за образовни и научни рад на универзитетима, јер се захваљујући брзом и једноставном приступу документима, повећава размена информација међу учесницима научног и наставног процеса. Како је управо размена информација услов за квалитетно и ефикасно учење и научни рад, изградња репозиторија је и саставни део општег процеса модернизације универзитета у регији.

Изграђени репозиторији су намењене и трајном архивирању универзитетских публикација и полупубликација и подршка су аутоматизацији депозитарне функције академских библиотечких система.

Пројекат је намењен изградњи система који ће моћи да:

- управља великим колекцијама мултимедијске грађе;
- обезбеди контролу приступа документима;
- обезбеди контролу додавања нових садржаја у оригинални облика документа;
- обезбеди контролу давања сагласности за коришћење дигиталних докумената;
- обезбеди веб сервис за унос метаподатака о документима заједно са додавањем самих докумената;
- повезивање метаподатака са дигиталним објектима;
- аутоматско регистровање техничких метаподатака о документима са наменом њиховог трајног архивирања;
- омогући претраживања садржаја у пуном тексту у форматима PDF, DOC, RTF и другим форматима;

- прикаже слике у високој резолуцији, те документе у облику вишестраничних приказа;
- омогући федеративно претраживање дистрибуираних репозиторија.

Пројектом је предвиђено коришћење технологије отвореног кода тј. Fedora, Apache, MySQL и McKOI. За метаподатке је предвиђено коришћење Dublin Core, XML и COMARC, док је за федеративно претраживање предвиђен SRU/SRW.

6. Интеграција система за архивирање и коришћење електронских докумената са системом E-CRIS и ОПАК-ом

Систем за архивирање и коришћење електронских документа треба да постане трећи систем у академској библиотечкој мрежи који добија пуни кориснички смисао, ако је повезан са преостала два система, системом за библиотечко пословање и информационим системом научног рада. Ова веза треба да се обезбеди кроз:

- пренос метаподатака о дигиталним објектима у ОПАК
- успостављањем обједињеног претраживања по ОПАК-у и репозиторијима
- повезаност сервиса за израду веб персоналних библиографија са репозиторијумима.

Интеграција метаподатка репозиторија са узјамном библиографском базом података могућа је путем аутоматске конверзије метаподатка у Даблин Кор формату у формат COMARC у оквиру сервиса за контролисан унос података у узајамну библиографску базу података. На другој страни, успостављање обједињеног претраживања библиографских база података и репозиторија електронских документа биће омогућено имплементацијом SFX сервера за повезивање са дистрибуираним базама података.

Непосредан интерес академске јавности лежи у повезивању система за архивирање и

коришћење електронских докумената са веб сервисом за израду библиографија наставника и сарадника универзитета.

7. Оспособљавање библиотекара за управљање електронском грађом

Циљ пројекта је да библиотекари Западног Балкана стекну непоходна знања за рад са електронским документима. У оквиру пројекта треба да се оспособе на следећим подручјима:

Поштовања и заштите ауторских права. Подручје је намењено најширем кругу библиотекаре који треба да овладају основним законским и етичким начелима коришћења електронских докумената и Интернета, те специфичном законском регулативом и добром праксом коришћења електронских докумената у библиотекама. У овом делу пројекта планирано је:

- 4 опште стручна предавања за по 50 библиотекара.

- 5 дводневних радионица за по 12 полазника (Србија 6Х, Црна Гора 2Х и Босна и Херцеговина 3Х).

- 1 менторски курс на даљину за укупно 10 полазника који треба да се специјализују за заштиту ауторских права у оквиру својих репозиторија. Резултат овога курса треба да чине текстови о ауторском праву који ће бити постављени на веб сервер репозиторија.

- Израда приручника „Дигитална ауторска права и библиотеке“.

Дескриптивне збирке метаподатака. Подручје је намењено ширем кругу библиотекара који се баве или намерају да се баве дигиталним збиркама. У оквиру овог подручја планиране су:

- 5 радионица на тему стандарда Dublin Core, METS, PREMIS и OAI-PMH.

- 3 радионице на тему конверзије MARC формата у Dublin Core

- Припрема конверзијске схеме Dublin Core у COMARC

Управљање репозиторијумима. Подручје је намењено за 10 библиотекара који се баве вођењем репозиторија.

- За њих бити организован стручни боравак по специјалном програму у Универзитетској библиотеци у Бечу. Након те обуке, библиотекари ће бити у обавези да припреме програм обуке колега ће који радити на прикупљању, похрањивању и измени података електронских докумената.

- После успостављања веб сервера за управљање репозиторијумима, организоваће се специјализован курс његовог коришћења за најмање 30 библиотекара.

Обука корисника за архивирање докумената. Подручје је намењено вођама библиотека или служби за рад са дигиталним збиркама како би могли да израде програме за пропацирање и поступке за прикупљање дигиталних докумената. У оквиру овог подручја планирано је:

- Едукативни програми у библиотекама на тему метода прикупљања дигиталних докумената.

- Припрема протокола за електронско депоновање радова и дисертација.

- Припрема протокола за електронско депоновање осталих докумената.

- Припрема информативног материјала за упознавање академске средине са сервисом за депоновање и коришћење дигиталних докумената.

8. Оспособљавање библиотекара за претраживање и дистрибуцију електронских информација из институционалних и дистрибуираних репозиторија.

Део пројекта је намењен оспособљавању библиотекара за претраживање дистрибуираних електронских репозиторија. У оквиру овог дела пројекта планирано је:

- Организовање радионица за по 12 полазника о техникама претраживања пуних текстова
- Припрема 2 веб курса за едукацију студента који имају право да користе електронске збирке.

- Припрема презентационог материјала о могућностима коришћења федералног претраживања библиографских база и база пуног текста у високошколској настави.

* Резултати остварени током 2010. године биће представљени у наредном броју Инфотеке за 2011. годину.